

MUZYKA INSTRUMENTALNA XVII W.:

1. MUZYKA ORGANOWA

BUDOWNICTWO ORGANOWE: kościoły odzwierciedlają barokowe zapotrzebowanie na splendor, przepych, bogactwo, teatralność.

- **Olkusz**, kościół pw. św. Andrzeja (1612, Hans Hummel z Norymbergii),
- **Kazimierz nad Wisłą**: kościół farny św. Jana i Bartłomieja (1620: Szymon Liliusz? [Włoch], organy w modrzewiowej oprawie)
- **Leżajsk**, Bazylika Zwiastowania NMP OO. Bernardynów (1680-96, Stanisław Studziński, Jan Gąuliński z Krakowa).
- **Oliwa**, archikatedra-kościół cystersów (1763-88: Jan Wulf z Ornety [=Warmia], (3 lata studiów w Niemczech)

INNI ORGANMISTRZOWIE XVII-XVIII W.:

- Piotr **Kosmowski** („budowniczy królewski”),
  - Szymon **Sadkowski** (kościół św. Anny w Krakowie),
  - rodzina **Nitrowskich** (kościół NMP w Krakowie 1638, kościół NMP w Gdańsku 1672, katedra w Sandomierzu 1693, Pelplin, Frombork),
  - rodzina **Casparinich**, śląsko-łużycka (1703-1737).
- .....

KOMPOZYTORZY- ORGANIŚCI W POLSCE:

- VINCENZO BERTOLUSI (w Polsce: 1595-1607)

- TARQUINIO MERULA (w Polsce: 1621-1625)

- MIKOŁAJ ZIELEŃSKI (Łowicz)
- ADAM Z WĄGROWCA (Wągrowiec)
- PAUL SIEFERT (Gdańsk)
- BARTŁOMIEL PĘKIEL (W-wa, 1 komp.)
- ANDRZEJ NIŻANKOWSKI (1591-1655, Kraków), uczeń **Frescobaldiego** (3 lata); **brak komp.**
- Andrzej ROHACZEWSKI (Nieśwież: LITWA)
- Piotr Drusiński (Petrus de Drusina)
- Piotr Żelechowski
- Jan/Johannes PODBIELSKI ?

ŽRÓDŁA (tabulatury):

1. TABULATURA PELPLIŃSKA (Pelplin, klasztor cystersów): rkp. odnaleziony w 1958 r.

- jeden z najobszerniejszych rkp. w EU, **6 tomów: 892 utwory** gł. twórców włoskich, niemieckich i polskich. Większa część repertuaru - utwory wokalne.

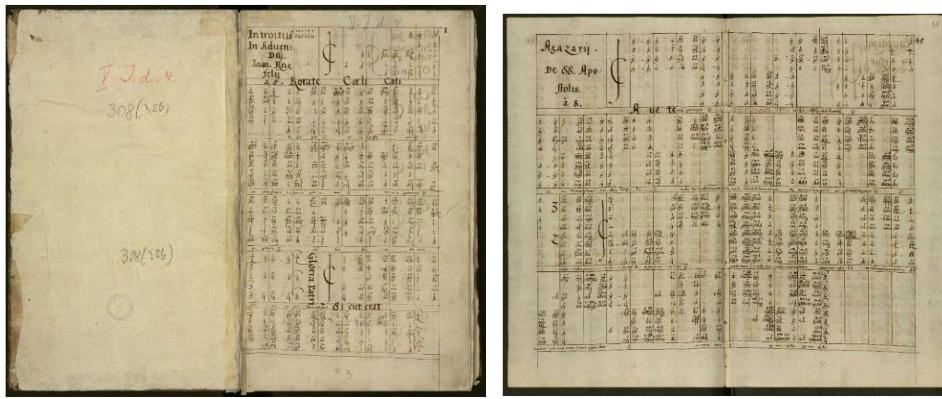
Datowanie: 1620-1630, 2 skryptorów:

I CZĘŚĆ: zakonnik cysterski **Feliks Trzciński** (w Pelplinie 1594-1649).

II CZĘŚĆ: zakonnik cysterski **Maurycy**: gł. dzieła niem. (Scheidemann, Tunder, N. Hasse).

Ed.: *Antiquitates Musicae in Polonia*, t.4: *The Pelplin Tabulature*, Warszawa. 1965.

- 50% zbioru to sakralne dzieła **wokalne** mistrzów włoskich (także niem i ang.: Thomas Morley, Peter Philips), w tym działających w Rzeczypospolitej: Marenzio, Pacelli, Valentini, **Giovanni Battista Coccia** (30 utw.): kapelmistrz na dworze **Lwa Sapiehy** na Litwie (1612-1625) ➔ Giovanni Battista Coccia. *Dzieła zebrane*, wyd. Irena Bieńkowska. Warszawa 2004:

- także oryginalne utwory **organowe** Włochów: **Tarquinio Merula** (12 canzon), **Giovanni Gabrieli**, **Andrea Cima** i in.

- KOMPOZYTORZY POLSCY:

- **Andreas Hakenberger** (55 utw. wokalnych): kapelmistrz kapeli Rady Miejskiej i kościoła NMP w Gdańsku, **podstawowe źródło** twórczości.
- **Adam Jarzębski** (3 canzony),
- **Andrzej Rohaczewski** (2 utwory: 9-gł. motet i *Canzona a 4*); nadworny **organista** ks. Alberta Radziwiłła w Nieświeżu. ➔ *Canzona a 4*: 3-częściowa, skrajne części imitacyjne.

<https://www.youtube.com/watch?v=gIrCUWLoK50>

CANZON a 4

from Vol. VI of the Tabulatura Peplinska (c.1620)
edited by J. S. Repasky

Andrzej Rohaczewski (early 17th century)

- 2. TABULATURA Z KROŻ** („Intawolatura żmudzka”): LITWA, Żmudź (**Kroże**, lit. Kražiai)
 - pocz. XVII (ok. 1618). z pojezuickiego kolegium w Krożach [Mikołaj Radziwiłł, zwany Czarnym], dziś: w Litewskiej Bibliotece Narodowej w Wilnie (1993: Jurate Trilupaitiene):
 - zapis. **włoską** notacją klawiszową, miejscami w układzie partyturowym.

Intawolatura Żmudzka:

- 10 utworów liturgicznych (msza organ.)
- 4 ricercary (*ricercata*)
- 9 fantazji
- toccata /preludium *Pro organo*

Utw. sygnowane:

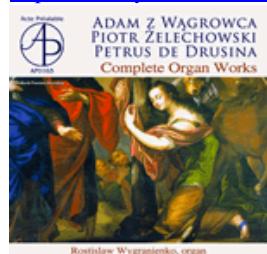
- **VINCENZO BERTOLUSI** (w PL od 1607): *Fantasia, Ricercata primi toni* (2 jedyne komp., technika imitacyjna, na zespół kameralny/org);
- **ADAM Z WĄGROWCA** (ok. 1570 Margonin – 1629 Wągrowiec): zakonnik cysterski i organista z opactwa w Wągrowcu, pochodził właściwie z Margonina (północna Wielkopolska).

Twórczość (wyd. 1999): 23 - utw.: świadectwo zaawans. techniki i kunsztu kompozyt.

- ricercary, fantazje, parafraszowane schematy liturgiczne (przypominające Frescobaldiego);
- jedyny utwór z **3 partią pedałową** - wirtuozowsko rozwiniętą "Pro organo"
- oddzielny system: *Pedale*.

<https://www.youtube.com/watch?v=cgABgz8JG3M>

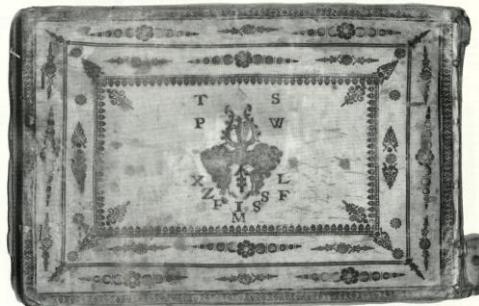
<https://www.youtube.com/watch?v=yobYVodxEJI&t=24s> ; CD: <http://www.concertorganist.eu/pl/06.html>

>>>

3. "Album Sapiehów" („wileńska tabulatura organowa”) z ok. 1626:

- rękopis sporządzony dla członków rodu **Sapiehów**, jednego z potężniejszych polskich rodów magnackich.

36. Ricercar [X]

[Girolamo Frescobaldi]

- oddaje obraz muzyki organowej w katolickich środowiskach Wileńszczyzny.
  - dzieła *Girolama Frescobaldiego* → <https://www.youtube.com/watch?v=lJDUugxsiNM>
  - „F L”: *Franciszek Lilius?* (muzyk na dworze królewskim w Warszawie do 1630).
  - karty z rycinami ilustrującymi dzieje św. Franciszka
- >>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>

4. WARSZAWSKA TABULATURA ORG. (ok. 1660-1680), Mazowsze, spłonęła w 1944:

Edycja: Warszawska Tabulatura Organowa (XVII w.). **Na podstawie odpisu** C. Sikorskiego opracował Jerzy Golos. Ludowy Instytut Muzyczny, Łódź 1990.

- toccaty, fugi, preludia, capriccia, canzony oraz pieśni religijne z polskimi tekstami.
- utwory anon. (styl **Frescobaldiego i Frobergera**). → jedyna zachow. strona:

<http://www.concertorganist.eu/pl/06.html> - R. Wygranienko

- *Preludium „Jana PODBIELSKIEGO”???* („Joh[annis] Podbielsky”): jedyna kompozycja,
- tylko 33 t., wirtuozowska, wzory włoskie,
- **problematyyczna atrybucja**: dyskusje na temat autorstwa - mistyfikacja? (Rostislaw Wygranienko > Marcin Szelest)

<https://www.youtube.com/watch?v=hJxFBXbvAVo>

<https://www.youtube.com/watch?v=iTeY3WIZFKI> - org

<https://www.youtube.com/watch?v=v6p4euZ5Blc> - klawes

>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>

5. Tabulatura Oliwska (ok. 1619, Oliwa, klasztor cysterek): zbieżna repertuarowo z tabulaturą z pobliskiego Pelplina (cysterów).

- dowód wysokiej kultury muzycznej oliwskich cysterek.
- 329 kompozycji, głównie intawolacje repertuaru wokalnego (motety, madrygały, pieśni religijne i świeckie), a także tańce.

- **Andreas Hakenberger** (1574-1627): kapelmistrz kapeli kościoła NMP w Gdańsku – pieśni "Jesu König der Ehren" i "Jesu froleichnam schon warhaftiger gottes Sohn" (znane tylko w Gdańsku i na Warmii)

- **Piotr Drusiński** (Petrus de Drusina, ok. 1560-1611), **organista** kościołów św. Barbary w **Gdańsku** i Najświętszej Marii Panny w **Elblągu** (prawdop. uczeń Antonia Scandello); - 5 utworów: najbardziej oryginalne - "Resonet in laudibus" oraz "Veni Redemptor gentium".

>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>

6. Tabulatura z Ostromeckowa (obecna Białorus) z ok. 1640 roku:

Piotr Żelechowski: *Fantasia del sol primo tono* (jedyny jego utwór: wpływy Frobergera):

>>

2. ZESPOŁOWA MUZYKA INSTRUMENTALNA:

- **GIOVANNI VALENTINI**: 1609 (4-gł. canzona),
- **TARQUINIO MERULA**: 1615 (12 canzon: tabulatura pelplińska)
- **MIKOŁAJ ZIELEŃSKI**: 1611
- **MARCIN MIELCZEWSKI**
- **ADAM JARZĘBSKI**

.....

- **M. ZIELEŃSKI** 1611 (3 fantazje): na 2 vni i fagot + bc.

<https://www.youtube.com/watch?v=p8fhPjYJwNM> ; <https://www.youtube.com/watch?v=UVU9V8K8664>

.....

- **MARCIN MIELCZEWSKI**, zach. się **7 canzon** (z 16) na 2-12 instr.:
- dwie 2 vni i bc, cztery z fagotem, jedna z puzonem,

Canzona prima a 2 – 2 skrzypiec, basso continuo

Canzona seconda a 2, zachowana partia skrzypiec I, basso continuo

Canzona prima a 3 – 2 skrzypiec, **fagot**/viola, basso continuo

Canzona seconda a 3, zachowana partia skrzypiec I, **puzon**, basso continuo

Canzona terza a 3 – 2 skrzypiec, **fagot**, basso continuo

Canzona quarta a 3, zachowana partia skrzypiec I, fagot, basso continuo
Canzona quinta a 3, zachowana partia skrzypiec I, fagot, basso continuo

- bogata technika imitac. i środki koncertujące (kontrasty faktury, metrum, typu melodyki).
- wyj. znaczenie **Canzona prima a 2 z bc** = „*paryska*” (Bibl. Nar. w Paryżu): w
- składa się z 12 kontrastujących ze sobą (dłuższych i krótszych) odcinków, każdym odc. dokładny lub zmodyfikowany **cytat z pol. muz:** kurpiowska melodią lud. (w rytmie **mazurka**). identyfikacja: J.Stęszewski.

<http://www.youtube.com/watch?v=yeBoZIZCrmg> – **Canzona a 2**

A musical score page from a book titled "POLISH BAROQUE MUSIC". The page number is 40. The title of the piece is "Canzon terza a 3". The score includes two staves: one for violin (vn) and one for bassoon (B.c.). The violin staff has a treble clef and the bassoon staff has a bass clef. The music consists of sixteenth-note patterns. The composer's name, "Marcin Mielczewski († 1651)", is written above the title.

ADAM JARZEBSKI (ok. 1590-1648).

- ur. przed 1590 w Warce nad Pilicą (Mazowsze),
- studia w Polsce czy za granicą? (Niemcy?),
- skrzypek w **berlińskiej** kapeli elektora brandenburskiego **Jana Zygmunta Hohenzollerna**.
- podróże po **Niemczech** (odbiecie w tytułach jego koncertów: nazwy miast niem.: *Berlinesa, Koenigsberga, Norimberga, Spandessa*).
- 1615 roczny pobyt we **Włoszech** (Mantua?),
- od 1617 w W-wie: skrzypek w kapeli Wazów: **Zygmunta III Wazy** oraz **Władysława IV**
=> kapelmistrzowie: **Pacelli, Anerio, Scacchi**;
- **architekt**, tytuł królewskiego budowniczego [*Budowniczy Jego Królewskiej Mości Władysława IV*]; nadzorował budowę sali teatralnej na warszawskim Zamku Królewskim.
- **poeta**, rymowany traktat: *Gościniec albo krótkie opisanie W-wy* [1643]:
- 1648 nadano mu obywatelstwo miasta **Warszawy**, jako szanowanemu i długoletniemu mieszkańców: http://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Warszawa,_plac_Zamkowy,_Adam_Jarzebski.jpg

Dwór J.M.P. Mniszka,
kuchmistrza koronnego

3335 Chciałem się w lewo obrócić,
Musiałem wyżej powrócić.
Obaczę dwór na ustroju *,
Pojechałem tam na koniu:
Jade, aż przystojne gmachy
3340 Widzę, a nad niemi dachy.
Przy studni stajenka grzeczny
Z ogrodem, pomierne rzeczy.
Tam altanka, w niej siedzenia,
W gorącość dla ochłodzenia,
3345 Z przyjacielem milym tobie,
Upodobawszy go sobie.
Kosztowalem, tam odchodzić,
Garwolskiego *, duszę chłodząc.

Twórczość:

- tylko z lat **1612-27**: fenomen nie tylko polski, ale i europ.; **pierwszy** w EU Środk.
- przedstawiciel **nowego** stylu instrum., wzorowanego na skrzypkach **włoskich** (Rossi, Marini, Farina).
- twórca o **kluczowym** znaczeniu dla rozwoju muzyki kamer. w Europie Środkow.
- propaguje najnowsze zdobycze **włoskiej** muzyki kamer. i **diminucyjnej** techniki skrzypc.
- wykorzystane wszystkie możliwości techniczne i brzmieniowe; idiomatyczne, typowo skrzypcowe **biegniki i ornamenty**, stylizowana rytmika taneczna (*gagliarda i vilanella*).
- **27 Canzoni e Concerti**: ręкопisenna kopia z **1627** (do czasów II wojny św. w Bibliotece Miejskiej we Wrocławiu): obecnie w Staatsbibliothek der Stiftung Preußischer Kulturbesitz w Berlinie (*Canzoni e Concerti A Due, Tre e Quattro Voci Cum Basso Continuo Di Adamo Harzebsky Polono Anno MDCXXVII*).
- niekiedy precyzuje rodzaju instrumentów, jakie mają być zastosowane: na 2, 3, 4 skrzypiec, **fagot i puzon** lub **violę bastardą**: <https://www.google.com/search?q=viola+bastarda+instrument&client=firefox-a&sa=X&rls=org.mozilla:pl:official&tbo=isch&tbo=u&source=univ&ei=u0rMUoKuGoaU7QbzqIDwDw&ved=0CDgQsAQ&biw=1024&bih=612>

Inne kompozycje:

- "More veterum", kanon 2-głosowy w kwincie [zach. w traktacie M. Scacchiego]
- "Missa sub concerto" na 4 głosy i basso continuo [Berlin, zach. 1 głos]

Canzoni e Concerti:

- 1) Utwory na 2 gł. i bc = transkrypcje [parafrazy] motetów **Claudia Merula** (*In te domine speravi*), **Gabrielego, Palestriny i Lassa** (chanson *Susanna videns*):
- **odbiegają** od pierwowzoru wok.: nie mechaniczne przeniesienie, lecz **twórcze** przetwarzanie (redukcja głosów, wariacyjne zmiany, ornamenty, interpolacje nowych motywów).
- konstrukcja wielocząstkowa, kontrasty metrum, charakteru poszczególnych częstek, np.: **Jarząbski** => wg. **Claudia Merula**, *In te domine speravi*:

*This score was created for scholarly research purposes; it reflects details of the original manuscript, such as use of specific clefs.

In te Domine speravi
[after Claudio Merulo a 6]

Adam Jarzębski

2) Utwory na 3 i 4 gł. = całkowicie oryginalne utwory;

- forma wieloodcinkowej canzony/ricercaru (Gabrieli, Frescobaldi);
- silne kontrasty pom. częściami (metrum, rytm, melodyka, tempo, dynamika);
- forma ramowa (= spoistość formalna). Np.:
- **nr 18: Chromatica:** schromatyzowany temat (wpływ Frescobaldiego?).
- **nr 21: Tamburetta:** pulsujący motyw, zbliżony do utw. ilustracyjnych typu „*a la bataille*”;
- **nr 25:** cytat pol. kolędy (*Nuż, my, dziatki, zaśpiewajmy*).

1. "Concerto primo". A 2. Soprano e Tenore. Basso Continuo
2. "Concerto secundo". A 2. Soprano e Tenore. Basso Continuo
3. "Concerto terzo". A 2. Soprano e **Bastarda vel Trombone**. Basso Continuo
4. "Concerto quarto". A 2. **Fagotto e Trombone**. Basso Continuo
5. "Diligam te Domine". A 2. Soprano e **Viola Bastarda**. Basso Continuo
6. "Cantate Domino". A 2. Soprano e Tenore. **Bastarda**. Basso Continuo
7. "**Secunda pars**". A 2. Canto e Tenore. Basso Continuo
8. "In Deo speravi". A 2. Canto e **Bastarda**. Basso Continuo
9. "In te Domine speravi". A 2. Soprano (Canto) e Basso: **Bastarda**. Basso Continuo
10. "Susanna videns". A 2. Soprano e Basso: **Bastarda**. Basso Continuo
11. "Venite exsultemus". A 2. Soprano (Canto) e Basso: **Bastarda**. Basso Continuo
12. "Cantate Joh. Gabrieli". A 2. Soprano (Canto) e Basso: **Bastarda**. Basso Continuo
13. "Corona aurea". Concerto a doi Soprani. Basso Continuo
14. "Nova casa". Concerto a 3 Soprani. Basso Continuo
15. "Küstrinella". Concerto a 3. Soprano e 2 Bassi vel **Canto e duoi Bastarda**. Basso Continuo
16. "Sentinella". Concerto a 3 Soprani (Canti). Basso Continuo
17. "Berlinesa". Concerto a 3. Doi Soprani (**Canti**) e Basso. Basso Continuo
18. "Chromaticca". Concerto a 3. Doi Soprani (**Canti**) e Basso. **Basso Continuo**
19. "Spandesa". Concerto a 3. Doi Soprani e Basso. Basso Continuo
20. "Königsberga". A 3 Bassi. Basso Continuo
21. "Tamburetta". A 3. Soprano e doi **Bastarda**. Basso Continuo
22. "Bentrovata". A 3. Doi Soprani e Basso. Basso Continuo
23. "Norimberga". Concerto a 3. Soprano e doi **Bastarda**. Basso Continuo
24. "Canzon prima". A 4. Vox Prima, Vox Secunda, Vox Terza e Basso. Basso Continuo.
25. "Canzon secunda". A 4. Vox Prima, Vox Secunda, Vox Terza e Basso. Basso Continuo.
26. "Canzon terza". A 4. Vox Prima, Vox Secunda, Vox Terza e Basso. Basso Continuo.
27. "Canzon quarta". A 4. Vox Prima, Vox Secunda, Vox Terza e Basso. Basso Continuo.
28. "Canzon quinta". A 4. Vox Prima, Vox Secunda, Vox Terza e Basso. Basso Continuo.

<http://www.youtube.com/watch?v=YLBJv1hRxoo> = Concerto Primo
<http://www.youtube.com/watch?v=oL4-izZTWS> = Tamburetta
http://www.youtube.com/watch?v=IQwR7ITXn_Q = jw., Maksymiuks
<http://www.youtube.com/watch?v=W5Alsatxt6M> = Chromatica
<http://www.youtube.com/watch?v=dkQfX-GqUBc> = Spandesa
<http://www.youtube.com/watch?v=XjsQFdWZ7fs> = Koenigsbega
<http://www.youtube.com/watch?v=R0lcDpbhFA> = Canzona terza
<http://www.youtube.com/watch?v=vvieQfRK7G4> = Berlinesa
<http://www.youtube.com/watch?v=DFX9EDv7t3E> = Nova casa live, cynk
<http://www.youtube.com/watch?v=Zvhj0M8DGcE> = Bentrovata live, flety

https://www.youtube.com/watch?v=g_1_MZIDn7I&list=PLv5IRCYvmbSw5oLqevHYuYeYX-pdMa6a4 – Concerto secondo (puzon+cornet)